

İnşa mı Keşif mi? Konstrüktivizm Çerçevesinde Gerçeklik ve Bilgi Tartışmaları

-Olgusallık Argümanı-

İbrahim Bahçi¹

ORCID: 0009-0007-1984-8940

DOI: 10.55256/TEMASA.1815385

Öz

Bu çalışma, gerçeklik ve bilginin inşa mı yoksa keşif mi olduğu sorusunu konstrüktivist ve realist düşünce çerçevesinde ele almaktadır. İlk bölümde konstrüktivizmin kavramsal temeli sunularak, epistemolojik ve ontolojik boyutları ile sosyal, radikal ve biyolojik konstrüktivizm gibi farklı türleri açıklanmaktadır. Konstrüktivizmin ontoloji, epistemoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi disiplinlerdeki etkisi tartışılırken, realizm – anti-realizm eksenindeki konumu vurgulanmaktadır. İkinci bölümde ise Paul Boghossian, Markus Gabriel ve John Searle gibi çağdaş realist filozofların mutlak veya "global" konstrüktivizme yönelttikleri temel bir eleştiri olarak "olgusallık argümanı" incelenmektedir. Bu argümana göre, en radikal konstrüktivist teoriler bile kendi tutarlılıklarını sağlayabilmek için asgari düzeyde bir realist önkabulü zorunlu olarak varsaymak durumundadır. Yani her türlü bilgi ve gerçeklik teorisi, insanın kavramsal ve dilsel çerçevelerinden bağımsız belirli olguların varlığını ön koşul olarak kabul etmeden kendi iddiasını sürdüremez. Boghossian'ın olgu konstrüktivizmine yönelik eleştirisi, Gabriel'in ontolojik realizmi ve Searle'ün harici realizmi üzerinden yapılan açıklamalarda, mutlak olgu inşacılığının kendi kendisiyle çeliştiği gösterilmektedir. Nihai olarak "olgusallık argümanı", herhangi bir bilgi veya gerçeklik teorisinin kendi anlamlılığını koruyabilmesi için asgari düzeyde realist bir ontolojik zemini varsaymak zorunda olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gerçekçilik, Konstrüktivizm, Markus Gabriel, Paul Boghossian, John Searle, Olgusallık Argümanı.

Construction or Discovery? Debates on Reality and Knowledge within the Constructivist Framework – The Argument from Facticity –

Abstract

This study explores the long-standing philosophical question of whether reality and knowledge are constructed or discovered, analyzing the issue through the lens of constructivist and realist thought. It first outlines the conceptual framework of constructivism, distinguishing between its epistemological and ontological dimensions as well as its various strands, such as social, radical, and biological constructivism. The discussion situates constructivism within realism–anti-realism debates, emphasizing its influence across disciplines like sociology, psychology, and epistemology. In its second part, the article examines the "argument from facticity," a realist counter-argument developed by philosophers such as Paul Boghossian, Markus Gabriel, and John Searle, which challenges radical or global forms of constructivism. According to this argument, even the most comprehensive constructivist theories presuppose a minimal realist foundation: certain facts must exist independently of human conceptual or linguistic frameworks for any theory, including constructivism itself, to hold coherence. The analysis shows that denying all objective facts results in performative contradictions, as constructivist claims rely on factual presuppositions about their own validity. Through Boghossian's critique of fact-constructivism, Gabriel's ontological realism, and Searle's external realism, the study demonstrates that a minimal commitment to factuality is unavoidable. Ultimately, the "argument from facticity" reveals that any coherent theory of knowledge and reality must presuppose at least a minimal realist ontology to avoid self-refutation.

Keywords: Constructivism, Realism, Markus Gabriel, Paul Boghossian, John Searle, Argument from Facticity.

¹ Doktor Adayı, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Heinrich-Heine University Düsseldorf. ibra.bahci@gmail.com.

Giriş

Bu yazıda konstrüktivizme ilişkin genel bir çerçeve sunulacaktır. Öncelikle kavramsal zemin etrafında farklı konstrüktivizm türleri ve akımları, tartışma bağlamlarıyla birlikte özetlenecektir. Ardından, somut bir tartışma örneği olarak, realist bir pozisyona yakın duran çeşitli çağdaş felsefecilerin “olgu konstrüktivizmi” olarak adlandırılabilir ontolojik bir teze karşı geliştirdikleri ve “olgusalılık argümanı” diye de bilinen yaklaşım incelenecektir. Bu çerçevede özellikle Paul Boghossian, Markus Gabriel ve John Searle gibi realist felsefeciler bağlamında, neden zorunlu olarak en azından minimal düzeyde her teorik yaklaşımın ve özellikle mutlak konstrüktivist yaklaşımların realist bir olgu zemininden hareket etmesi gerektiği tartışılacaktır.

1. Konstrüktivizmin Genel Çerçevesi

Realizm ve anti-realizm tartışması muhtelif türleriyle ontoloji-metafizik, epistemoloji, bilim felsefesi ve ahlak felsefesi gibi birçok felsefi disiplin dahilinde tartışılan temel sorunsallardan biridir. Bu bağlamda örneğin, gerçekliğin ve dünyanın insani bilinçten, dilden veya idrakten bağımsız kendinde nesnel bir varlığı olup olmadığı veya – matematik, (doğa) bilimleri ve ahlak gibi nesne alanları çerçevesinde – ne tür entitelerin bu tarz vasıflarla karakterize edilebileceği incelenmektedir.²

Konstrüktivizm (*constructionism/constructivism*)³ ve sosyal konstrüktivizm (*social constructivism*) kavram-sallaştırmaları ise genelde muhtelif anti-realist pozisyonların bir türü ve gerekçelendirme yöntemi olarak zuhur etmektedir. Bu minvalde “gerçeklik” (*reality*) denilen şeyin kendisinin veya ona dair insani bilgi iddialarının ne denli nesne ve olguları temsil edici bir keşif (realizm) veya tasarlayıcı bir inşa (anti-realist konstrüktivizm) olarak görülmesi gerektiği mevzubahis edilmektedir. Özellikle beşerî ve sosyal bilimlerde hususen psikoloji, sosyoloji, pedagoji ve bilgi-bilim felsefesinde, konstrüktivizm yaygın bir kullanım ve uygulama alanı bulmuştur.⁴

Epistemoloji tartışmaları bağlamında örneğin güçlü konstrüktivizm ve zayıf konstrüktivizm şeklinde bir tasnif yapılmaktadır. Şöyle ki zayıf konstrüktivizm epistemik gerekçelerimizin görüş ve iddialarımızın oluşumunda kısmi de olsa bir rolü olduğunu kabul etmekle birlikte, yalnız başına görüşlerimizin açıklamasında yeterli olmadıkları için, daima olumsal olan (*contingent*) (sosyal) ihtiyaç ve ilgilerin de dikkate alınması gerektiğini söyler. Güçlü konstrüktivizm ise epistemik gerekçelerimizin hiçbir şekilde görüş ve iddialarımızın oluşumu ve nedensel açıklamasında bir dahili olmadığını söyleyerek, uygun bir açıklamanın sadece olumsal olan (sosyal) ihtiyaç ve ilgilerin çerçevesinde yapılabileceğini söyler.⁵

Daha ontolojik bağlamda ise elbette konstrüktivist iddialar global konstrüktivist – yani tüm bir gerçekliği veya tüm varlık alanlarını kapsayacak şekilde – olabildiği gibi, lokal konstrüktivist bir iddia olmakla da iktifa edebilir. Bu çerçevede özellikle sosyal konstrüktivist iddialar, temelde belirli nesne ve olguların doğal unsurlardan çok, toplumsal veya kültürel unsurlar muvacehesinde nedenlendiğini ve aslında insanların kontrolü altında olup – zorunlu olmaktan çok, mümkün varlıklar olmaları hasebiyle – farklı da olabileceklerini veya dahası kategorik olarak var olmaları gerekmediğini imlerler.⁶ Örneğin Peter L. Berger ve Thomas Luckmann “The Social Construction of Rea-

² Realizm ve anti-realizm tartışmasına dair bkz. ed. Christos Kyriacou ve Robin McKenna, *Metaepistemology: Realism and Anti-realism* (Cham: Palgrave Macmillan, 2018).; Stuart Brock ve Edwin Mares (ed.), *Realism and Anti-Realism* (Montreal & Kingston: McGill-Queen’s University Press, 2007).

³ Türkçede “constructionism/constructivism” kavramı inşacılık, yapılandırmacılık ve oluşturmacılık gibi kelimelerle de karşılanmakla birlikte burada genelde konstrüktivizm karşılığı tercih edilecektir.

⁴ Ron Mallon, “Naturalistic Approaches to Social Construction,” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition).

⁵ Paul Boghossian’ın bu tasnifi için bkz. Paul A. Boghossian, *Fear of Knowledge. Against Relativism and Constructivism* (New York: Oxford University Press, 2006), 116-117.; Eleştirileri için örneğin bkz. Boghossian, *Fear of Knowledge*, 117-132.

⁶ Mallon, “Naturalistic Approaches to Social Construction”. Sosyal konstrüktivizme dair detaylı analizler ve standart bir eser için bkz. Ian Hacking, *The Social Construction of What?* (Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1999).; ve yine bkz. Vivien Burr, *An Introduction to Social Constructivism* (London: Routledge, 2006).

lity” (Gerçekliğin Sosyal İnşası) adlı etkili temel eserlerinde kendini oluşturan bir sosyal düzenin nasıl zuhur ettiğini ve toplumsal bir gerçekliğin nasıl süreç içerisinde insanlar indinde sabit bir nizam olarak katı, değişmez ve doğal bir durum olarak tecrübe edildiğini incelerler. Yine burada kültürel öğrenme, davranışların tipikleşip “normal” olan haline gelmesi, ferdi tecrübelerin kolektifleşip farklı şekillerde nesnellik kazanması ve nihayetinde “gerçekliğin” nasıl toplum ve kültür üzerinden tezahür ettiği gibi süreçler ele alınmaktadır.⁷ Kurdukları bilgi sosyolojisinde (*sociology of knowledge*) Berger ve Luckmann fenomenlerin irademizden bağımsız olarak kabul ettiğimiz ve istek ve arzularımız ile defedemediğimiz (“We cannot wish them away.”) niteliğini “gerçeklik” olarak tanımlamaktadırlar. “Bilgiyi” ise fenomenlerin gerçek olduğuna ve onların belirli özelliklere sahip olduğuna dair yakîn olarak vazetmektedirler.⁸

Konuyla ilgili literatüre bakıldığında muhtelif nesneler ve alanlarıyla ilgili sosyal konstrüktivist iddialar – Ian Hacking gibi mevzuda araştırmalar yapmış olan bilim felsefecilerin de tespitiyle – çerçevelenmesi zor bir hal almış gözükmemektedir.⁹ Somut olarak bakıldığında ırk, cinsiyet (*gender*),¹⁰ duygular,¹¹ kuarklar,¹² eşcinsellik kültürü,¹³ nüfus istatistikleri,¹⁴ mülteci kadınları,¹⁵ televizyon izleyicisi olarak çocuk,¹⁶ kişilik/ferdin kendisi, hastalıklar,¹⁷ doğa,¹⁸ olgular (*facts*),¹⁹ gerçeklik (*reality*)²⁰, hakikat (*truth*), teknoloji, yazarlık,²¹ annelik, bilim/bilimsel bilgi,²² postmodernizm,²³ engelli olmaklık/engelli olma duygusu²⁴ ve Zulu-milliyetçiliği²⁵ gibi muhtelif konularla ilgili (sosyal) konstrüktivist teoriler ortaya atılmıştır.²⁶ Ian Hacking sosyal inşa yaklaşımlarının farklı şekillerde öne sürüldüğünü saptamakla birlikte temel nosyonun gayesi açısından şu şekilde formelleştirilebileceğini önermektedir. Sosyal konstrüktivist çalışmalar genelde mevcut bir olgu veya duruma ilişkin eleştirel bir tavır takınmaktadırlar ve bir *X* hakkında şunu demeye çalışırlar:

(0) Mevcut durumda *X* tabii ve besbelli olarak kabul edilmektedir; *X* kaçınılmaz olarak görülmektedir.²⁷

(1) *X* var olması gerekmiyordu veya bu haliyle ortaya çıkması zorunlu değildi. *X* – veya mevcut haliyle *X* – eşyanın hakikatleri tarafından doğal olarak belirlenmemiştir; *X* kaçınılmaz değildir.

Hacking’e göre genelde bu önermelerle birlikte şu iki önerme de açık veya dolaylı olarak kabul edilmektedir.

(2) *X* şu an olduğu haliyle kötü bir şeydir.

(3) *X* olmasaydı, ortadan kaldırılsaydı veya en azından değiştirilse durumumuz daha iyi olacaktı.²⁸

⁷ Bkz. Peter Berger ve Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (New York: Penguin, 1991).

⁸ Berger ve Luckmann, *The Social Construction of Reality*, 13.

⁹ Hacking, *The Social Construction of What?*

¹⁰ Alison MacKenzie Dewar, *The social construction of gender in a physical education programme* (University of British Columbia, 1986).

¹¹ Rom Harré, *The Social Construction of Emotions* (Oxford: Blackwell, 1986).

¹² Andrew Pickering, *Constructing Quarks: A Sociological History of Particle Physics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1984).

¹³ Gary William Kinsman, *The Social Construction of Homosexual Culture* (University of Toronto, 1983).

¹⁴ Georg Neil Emery, *Facts of Life: The Social Construction of Vital Statistics* (McGill-Queens University Press, 1993).

¹⁵ Helene Moussa, *The Social Construction of Women Refugees: A Journey of Discontinuities and Continuities* (University of Toronto, 1992).

¹⁶ Carmen Luke, *Constructing the Child Viewer: A History of the American Discourse on Television and Children* (Praeger, 1990).

¹⁷ J. Lorber, *Gender and the Social Construction of Illness* (Sage, 1991).

¹⁸ Klaus Eder, *The Social Construction of Nature*, (Sage, 1996).

¹⁹ Bruno Latour, *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts* (Sage, 1979).

²⁰ Peter Berger ve Thomas Luckmann (edt.), *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (New York: Anchor Books, 1966).

²¹ Martha Woodmansee, *The Construction of Authorship: Textual Appropriation in Law and Literature* (Duke University Press, 1994).

²² Donald MacKenzie, *Statistics in Britain 1865-1930: The Social Construction of Scientific Knowledge* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1981).

²³ Brian McHale, *Constructing Postmodernism* (London: Routledge, 1992).

²⁴ Adrienne Asche, *Introduction: Beyond pedestals* (Philadelphia: Temple University Press, 1988).

²⁵ Dafnah Golan, *Inventing Shaka: Using History in the Construction of Zulu Nationalism* (Boulder: Lynne Rienner, 1994).

²⁶ Bu liste ve dahası için bkz. Hacking, *The Social Construction of What?*, 1-2. ve Mallon, *Naturalistic Approaches to Social Construction*; Ian Hacking ironik bir şekilde vaziyeti şöyle yorumlamaktadır: “Ne de çok şeyin toplumsal olarak inşa edildiği söyleniyor.” Hacking’ci analize dair bazı eleştirel notlar ve farklı mülahazalar için bkz. Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 23-26.

²⁷ Hacking, *The Social Construction of What?*, 28.

²⁸ Hacking, *The Social Construction of What?*, 19.

Anlaşılabileceği üzere bu yönüyle konstrüktivist yaklaşımlar aynı zamanda muhtelif katı ve doğal gerçeklik iddialarına karşın özgürleştirici bir gaye gütmektedirler.²⁹

Daha genel olarak konstrüktivizme – farklı konstrüktivizm tarzlarını içine alacak şekilde – şöyle bir tanım da getirilmiştir. Konstrüktivizm “herhangi bir X birimin/şeyin³⁰ Y bir gerçekliği/olguyu veya birçok gerçekliği/olguyu (Y_1-Y_n) nasıl ortaya çıkardığına (inşa ettiğine)”³¹ dair bir açıklama denemesidir. Buna göre konstrüktivizmin temel meselelerinden biri “gerçekliğin” kabul edilen süreçsel oluşumunun gözlemlenmesi ve araştırılmasıdır.³² Bunun somut olarak nasıl özelleştiği ve ne anlama geldiği konusunda çeşitli yaklaşım biçimleri ve yöntemler bulunmaktadır.

Örneğin bazı çalışmalarda konstrüktivizmin kabaca – arka planda yatan bilimsel alan ve farklı gerekçelendirme yöntemlerine göre – natüralist ve kültüralist epistemolojiler üzerinden ortaya konulabileceği üzerinde durulmaktadır.³³ Natüralist konstrüktivistler gerçekliğin idrak, algı, beyin, bilinç veya kognisyon üzerinden inşası üzerinde durmaktadırlar ve burada genelde biyoloji, psikoloji ve fizik gibi bilimlere öne çıkmaktadır.³⁴ Kültüralist konstrüktivistler ise gerçekliğin dil, iletişim, medya, kültür ve toplum üzerinden inşası üzerinde durmaktadırlar.³⁵ Dolayısıyla konstrüktivizm geniş bir yelpaze olarak muhtelif felsefi ekoller ve yöntemler ve yine psikoloji, iletişim teorisi, sibernetik, (nöro)biyoloji ve bilgi-bilim sosyolojisi gibi alanlar üzerinden tartışılmalıdır.

İlgili çalışmalara bakıldığında farklı savlar çerçevesinde düşünce tarihinde yine kimlerin konstrüktivizm şemsiyesi altında mülhaza edilebileceğiyle ilgili de farklı yaklaşımlar ve vurgular bulunmaktadır. Ama farklı araştırmacıların yaklaşımı bir bütün olarak dikkate alındığında antik dönem sofist ve septiklerinden itibaren Giambattista Vico, Immanuel Kant, Friedrich Nietzsche, geç dönem Ludwig Wittgenstein, Rudolf Carnap, dil araştırmacısı Benjamin Lee Whorf, Willard Van Orman Quine, John Dewey, Jean Piaget, Heinz von Foerster, Ernst von Glasersfeld, Humberto Maturana, Francesco Varela, Niklas Luhmann, Ludwik Fleck, Thomas Kuhn, Paul Feyerabend, Bruno Latour, özellikle “internal realism” dönemlerinde Hilary Putnam, Nelson Goodman, Richard Rorty ve yine David Bloor, Steven Shapin ve Barry Barnes tarzı “Strong programme” savunucuları³⁶ gibi çok çeşitli felsefeci, biyolog, sosyolog ve psikolog bilim adamının – bazıları tartışmalı olmakla birlikte – konstrüktivizm şemsiyesi altında anılabildiğini saptamak mümkündür.

Araştırmacı Bernhard Pörksen’e göre farklı disiplinlerden neşet eden konstrüktivist yaklaşımların bazı müşterek tezleri ve gayeleri şu şekilde belirlenebilir.

1. Merkezde ontolojik olan nedir/nelik (*what*) soruları yerine, epistemolojik olan nasıl (*how*) soruları durmaktadır. Dolayısıyla temelde eşyanın hakikatine ve mahiyete ilişkin sorunsallar yerine (onlara ilişkin) bilgi ve idrak sürecinin kendisi ve oluşumu ele alınmalıdır (“varlıktan oluşa” mottosu). Bu perspektiften hiçbir şey değişmez ve verili olarak kabul edilemez. Aksine her şey bir şekilde oluşum ve inşa edilmiş tarihinin irca edilerek

²⁹ Bu tür bir gaye iddiasının aksine nasıl tersine dönebileceğine dair bazı mülhazalar için örneğin: Boghossian, *Fear of Knowledge*, Epilog.

³⁰ Bu merci örneğin bir dil, birey, toplum/topluluk, sistem, medya, bilim cemaati vs. olabilir.

³¹ Stefan Weber, “Konstruktivismus und Non-Dualismus: Systemtheorie und Distinktionstheorie” in *Systemtheorie und Konstruktivismus in der Kommunikationswissenschaft*, ed. A. Scholl (Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft, 2002), 23.

³² Bernhard Pörksen, (ed.) *Schlüsselwerke des Konstruktivismus* (Wiesbaden: Springer, 2015), 5.

³³ Yine farklı konstrüktivizm tarzlarını felsefe temelli/gerekçeli konstrüktivizm (Vico, Kant, Wittgenstein), psikoloji temelli konstrüktivizm (George A. Kellys, Kenneth J. Gergen, Jean Piaget, Paul Watzlawick), sibernetik ve Luhmanncı sistemteori merkezli konstrüktivizm (Heinz von Foerster), biyolojik ve nörobiyolojik temelli konstrüktivizm (H. Maturana, F. Varela, Gerhard Roth) ve bilgi sosyolojisi temelli konstrüktivizm/sosyal konstrüktivizm (P. Berger, T. Luckmann, Karin Knorr-Cetina) şeklindeki bir tasnife ve açıklamasına dair bkz. Pörksen, *Schlüsselwerke des Konstruktivismus*, 3-16.

³⁴ Bu bağlamda özellikle “doğallaştırılmış epistemoloji” (*naturalized epistemology*) tartışması ciddi bir önem kazanmıştır. Buna dair: Quine, W. V., *Naturalized Epistemology* (Oxford University Press, 2000).

³⁵ Weber, *Konstruktivismus und Non-Dualismus*, 23.

³⁶ B. Barnes, D. Bloor ve J. Henry, *Scientific Knowledge: A Sociological Analysis* (University of Chicago Press, 1996).; D. Bloor, *Knowledge and Social Imagery* (University of Chicago Press, 1991). Konuyla ilgili çeşitli tartışmalar için bkz. Richard Schantz ve Markus Seidel (edt.), *The Problem of Relativism in the Sociology of (Scientific) Knowledge* (Ontos, 2012).

açıklanabilir. Gerçeklik bu cihetten inşa (*construction*) süreçlerinin bir neticesidir. Burada gerçekliği inşa etme süreçleri zorunlu olarak planlı, bilinçli ve tedbir edilebilir olarak kabul edilmesi gerekli değildir. Dahası somut çevre ile çok yönlü karşılıklı bir ilişkiler ağı içerisinde biyolojik, sosyokültürel ve kognitif koşullarla belirlenen kompleks bir yapı ve süreç olarak tezahür edebilmektedir.³⁷

2. Paradigmatik olarak araştırma diskurları gözlemciden bağımsız “gerçeklik” kabulünün yerine, gözlemcinin ve bilen merciinin kendisine yönelmelidir. Her tür kognitif faaliyet – idrakin gözlemciden bağımsız gerçekliğe uygunluğu yerine – gözlemcinin bir inşası olarak kabul edilebilir. Her tür bilgi ve idrak sadece bir gözlemdir ve bu itibarla ancak belirli bir gözlemciye göreceli olarak zuhur eder. Yine bu cihetten gözlem birçok konstrüktivist göre asıl itibarıyla tefrik edip (seçici olan bir) ayırt etme ve isimlendirme (“etiketleme”) ameliyesidir. Heinz von Foerster ve George- Spencer Brown’ın ifadesiyle “bir ayırım çiz ve evren meydana gelir”³⁸.
3. Mutlak bir gerçeklik ve nesnellik nosyonuna veda edilmelidir. Gözlemleyen, gözlemlenen ve gözlemlene ameliyesinin kendisi döngüsel bir bütün olarak tasavvur edilebilir. Yine bilinen, onu bilene ve onun nevi şahsına münhasır olan bilme formuna kopmaz bir şekilde bağlıdır. Tüm bunlar kesinlik özeminden kurtulup, her tür bilgi iddiasının izafeleştirilmesi gerektiğini vurgulamaya çalışır.
4. Nesnel tasvir ve bilgilerin referans sistemi olarak kabul edilen (tekçi) gerçeklikten kaçınılmaz bir şekilde gerçeklikler kesretine geçilmelidir. Özellikle ilgi odağına farklı ve çoğul gerçeklik inşaları yerleşmelidir. Epistemolojik gerekçeler yanında, birçok konstrüktivist yaklaşımın dogmatizme ve çeşitli düşünce-davranış şekillerini yok edici kesinlik iddialarına karşı ahlaki kaygıları da bu bağlamda öne çıkmaktadır.
5. Bilen ile bilinen, gözlemleyen ile gözlemlenen kopmaz bir şekilde iç içe bir irtibat dahilinde görüldüğü için bilgi sürecine dair – klasik epistemolojilerde pek görülemeyen – döngüsel bir kavrayış söz konusudur. Haliyle konstrüktivist yaklaşımlarda döngüsellik (*circularity*) ve paradoksal düşünce tarzları yeni bir yer edinmektedir.³⁹

İsmin mucidi olarak kabul edilen felsefeci ve iletişim bilimcisi Ernst von Glasersfeld’in “radikal konstrüktivizm” (*radical constructivism*) yaklaşımı çerçevesinde; biyofizikçi ve sibernetikçi Heinz von Foerster ile biyoloji merkezli “autopoiesis” (kendi kendini var etme/öz üretim) kavramını geliştiren nörobiyologlar Humberto Maturana ve Francisco Varela da anılmaktadır. Glasersfeld felsefe tarihinden birçok düşünürle irtibat kurmakla birlikte özellikle 20. yüzyılda meşhur psikolog Jean Piaget ve genetik epistemolojisi kendisine ilham kaynağı olmuştur.⁴⁰

Sonrasında pedagoji, sosyoloji, psikoloji, medya, siyaset ve edebiyat bilimleri gibi muhtelif alanlara da kitap serileri, dergiler, yayınevleri ve konferanslar yoluyla kamusallaşarak etkileri olacak bu (radikal) konstrüktivist eğilim, özellikle temel bir metin olarak Humberto R. Maturana’nın 1970’de yayınlanan “Biology of Cognition” adlı makalesiyle başlatılmaktadır.⁴¹ Bu çalışma mevzubahis konstrüktivist eğilimin temel nosyonlarını barındırdığı düşünüldüğü gibi sonrasında Maturana’nın Francisco J. Varela ile beraber yazdığı canlılığa ve kognisyona dair “The Tree of Knowledge – The Biological Roots of Human Understanding” (*El Árbol Del Conocimiento*) gibi kitapları ciddi bir etki sahibi olduğu saptanmaktadır.⁴² Maturana makalesinde bilgi ve idrak sürecini biyolojik bir perspektif üzerinden ele almaya yegler. Bir şekilde felsefecilerin elinden bilgi sorununu alarak, onu nörobiyolojinin alanına çekmeye çalışır.

³⁷ Hatta konuyla ilgili yine birçok çalışması bulunan Siegfried J. Schmidt “gerçeklik inşasını” kontrolümüz altında olan bir şey olmaktan çok, maruz kaldığımız bir şey olarak ifade etmektedir. Siegfried J. Schmidt, “Sprache, Kultur und Wirklichkeitskonstruktion” in *Die Wirklichkeit des Konstruktivismus. Zur Auseinandersetzung um ein neues Paradigma*, ed. Hans Rudi Fischer (Carl-Auer-Systeme, 1995), 240.

³⁸ Bernhard Pörksen, *The Certainty of Uncertainty: Dialogues Introducing Constructivism* (Exeter: Imprint Academic, 2004), 15. Bu tür konstrüktivist yaklaşımların anti-realist olmaktan çok realist bir şekilde nasıl yorumlanabileceği ve oradan yola çıkarak aksine nasıl realizmi tazammun eden bir pozisyonun da savunulabileceğine dair Markus Gabriel’in yaklaşımı ve eleştirileri için bkz. Markus Gabriel, *Der Sinn des Denkens* (Ullstein, 2018).

³⁹ Bunlara ve farklı müşterek noktalara dair izahlar için bkz. Pörksen, *Schlüsselwerke des Konstruktivismus*, 10-14.

⁴⁰ Ernst von Glasersfeld merkezli olarak radikal konstrüktivizme dair bkz. Ernst von Glasersfeld, *Key Works in Radical Constructivism* (Sense Publishers, 2009).; yine bkz. Ernst von Glasersfeld, *Radical Constructivism: A Way of Knowing and Learning* (London: Routledge, 1995). Piaget’le irtibatı için özellikle bkz. Glasersfeld, *Radical Constructivism*, 53-75.

⁴¹ Pörksen, *Schlüsselwerke des Konstruktivismus*, 3-5.

⁴² Humberto R Maturana ve Francisco Varela, *The tree of knowledge: The biological roots of human understanding* (Cognition, 1992).

Bunu yaparken o bileni, gözlemciyi araştırmının merkezine alarak onu tüm bilginin asli kaynağı olarak zahir hale getirmeye dener. Neticede Maturana'nın iddiasına göre biyolojik olarak bilgi ve idrak fenomenleri incelendiğinde kişinin kendisinin de tasvir etmek istenen olgunun bir nesnesi olduğunun farkına varılmaktadır. Canlı bir sistem olan bir varlık, canlı sistemleri anlamaya çalışır ve haliyle döngüsel bir şekilde özne olarak kabul edilen varlık, nesnesi kendisi olan bir nesneyi incelemektedir. Biyolog Maturana buradan “her ne ifade edilirse edilsin o kaçınılmaz olarak ancak bir gözlemci tarafından ifade edilmektedir” gibi temel bir sava gider.⁴³ Burada önkoşulsuz ve bir perspektiften azade olarak bir “dış-dünyanın” bilinebileceği kabul edilmediği gibi, bu konstrüktivist yaklaşım biçiminde gözlemciden bağımsız dünyanın veya gerçekliğin varlığı sonuçta boş metafiziksel bir spekülasyon olarak görülmektedir.⁴⁴ Bilgi ameliyesi bu perspektiften idrakler üzerinden “dışsal” kabul edilen gerçekliğe bir mutabakat olmaktan çok nihai olarak gözlemcinin inşası olarak saptanmaktadır.⁴⁵

Konstrüktivizme ilişkin bu çerçevenin ardından, yazının ikinci bölümünde “olgu konstrüktivizmi” (*fact-constructivism*) olarak adlandırılan anti-realist yaklaşıma karşı, realizm eğilimli felsefecilerin eleştirileri ele alınacaktır.

2. Tüm Gerçeklik İnşai Olabilir Mi? Konstrüktivizme Karşı “Olgusalılık Argümanı”

Bu bölümde konstrüktivizm bağlamında temel sayılabilecek tartışmalardan biri ele alınmaya çalışılacaktır. Tartışmada çağdaş felsefede özellikle realist bir pozisyona sahip John Searle,⁴⁶ Thomas Nagel,⁴⁷ Paul Boghossian,⁴⁸ Markus Gabriel⁴⁹ ve Quentin Meillassoux⁵⁰ gibi muhtelif felsefecilerin mutlak bir anti-realizme ve konstrüktivizme karşı öne sürdükleri ve Gabriel'in tabiriyle “olgusalılık argümanı” (*argument from facticity/Argument aus der Faktizität*)⁵¹ diye adlandırılabilir⁵² temel düşünce biçimi incelenecektir. Buna göre her tür konstrüktivist tavrın bizatihi kendisi – müphem bile olsa – belirli bir oranda realist önermelerle ön şart olarak koşullanmak zorundadır. Bu durumun farkına varıldığında ise en azından global ve kuşatıcı denilebilecek konstrüktivist yaklaşımların bedaheten kendisiyle çeliştiğini ve minimal anlamda realist bir zeminin her tür nazari ve ameli faaliyetimize zorunlu olarak direnç gösterdiğini saptamak mümkündür.⁵³

Konuyu izah edebilmek için bu tartışmada mevzubahis edilecek olgu konstrüktivizmini (*fact-constructivism*)⁵⁴ Paul Boghossian'ın “Fear of Knowledge – Against Relativism and Constructivism” adlı eserindeki tanımlamaları çerçevesinde netleştirmek gerekir. Bununla birlikte çağdaş felsefede anti-realist ve konstrüktivist yaklaşımlarda etkin bir mevkileri olan Amerikalı postmodern düşünür Richard Rorty⁵⁵ ve “Harvard-rölativistleri” de denilen Nelson Goodman ve Hilary Putnam gibi⁵⁶ felsefecilerin konstrüktivist sayılabilecek tavırları –olgusalılık argümanı bağlamında–

⁴³ Humberto Maturana, *Biologie der Realität* (Suhrkamp Verlag, 2000), 25.

⁴⁴ Viyana çevresinden örneğin Rudolf Carnap ve Moritz Schlick gibi analitik felsefecilerin de bu bağlamda benzer yaklaşımlar sergiledikleri burada hatırlanabilir.

⁴⁵ Humberto Maturana, *Biology of Cognition. Biological Computer Laboratory Research Report* (University of Illinois, 1970).

⁴⁶ John Searle, *The Construction of Social Reality* (Penguin, 1996), 7. ve 8. Bölümler.

⁴⁷ Thomas Nagel, *The Last Word* (New York: Oxford University Press, 1997).

⁴⁸ Boghossian, *The Fear of Knowledge*.

⁴⁹ Markus Gabriel, *Sinn und Existenz. Eine realistische Ontologie* (Berlin: Suhrkamp, 2016).

⁵⁰ Quentin Meillassoux, *After Finitude. An Essay on the Necessity of Contingency* (London/New York: Continuum, 2008).

⁵¹ Bkz. Markus Gabriel, “Neutraler Realismus” in *Neutraler Realismus*, ed. Thomas Buchheim (Freiburg, München: Verlag Karl Alber, 2016), 15-21.; Gabriel, *Sinn und Existenz*, 40-44 ve özellikle §11-12. Markus Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt* (Berlin: Ullstein, 2015), 163-169.; Markus Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt. Eine Einführung in die Erkenntnistheorie* (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 2013), 335-337.; Markus Gabriel, “Metaphysik oder Ontologie?,” *Perspektiven der Philosophie. Neues Jahrbuch* 42, (2016): 87-89.; Markus Gabriel, “Sinn der Religion” in *Geschichte und Gott: XV. Kongress für Theologie* (Leipzig: Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie, 2016).

⁵² Quentin Meillassoux benzer bir argümanı benzer şekilde “the argument from factuality” olarak isimlendirmektedir. Buna dair bkz. Meillassoux, *After Finitude. An Essay on the Necessity of Contingency*, 58.

⁵³ Bunun özellikle mantık, matematik ve ahlak gibi alanlar üzerinden somutlaştırarak genişleten bir yaklaşım için bkz. Thomas Nagel, *The Last Word* (Oxford: Oxford University Press, 1997).

⁵⁴ Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 25.

⁵⁵ Boghossioan, Rorty'nin yaklaşımını “relativistic constructivism” olarak isimlendirir, Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 42.

⁵⁶ Bkz. Maria Baghramian, *Relativism* (Routledge, 2004), 212-229.

örnek olarak özetlenecektir.

Aristoteles gibi felsefecilerden bugüne değin klasik denilebilecek yaygın bilgi anlayışında temel bir sav olarak birçok olgunun gerçeklik/dünya hakkında insandan bağımsız olarak ve dolayısıyla insanın sosyal değerlerinden, ihtiyaçlarından ve ilgilerden bağımsız olarak var olduğu kabul edilmektedir. Örneğin yerkürede önceki zamanlarda dinazorların yaşadığını, bugün dağların, güneşin veya zürafa gibi hayvan türlerinin var olduğunu tespit ettiğimizde – ve prensip olarak bu olgu doğru kabul edilecekse – bu tür olguların doğal olgular olarak bizden tamamen bağımsız olarak mevcut olduğunu kabul ederiz. Aynı şekilde sosyal durumumuzdan bağımsız olarak keşfedilen muhtelif fosillerin, konuyla ilgili başka delillerin ve epistemik gerekçelerimizin dinazorların varlığına dair görüşümüzün rasyonelliğine katkı sağladığını düşünürüz. Bu tür unsurlar ihtiva eden bilgiye dair klasik resim birincisi “olgu nesnelliği” (*objectivism about facts*), ikincisi “gerekçelendirme nesnelliği” (*objectivism about justification*) ve üçüncüsü “rasyonel açıklamaya dair nesnellik” (*objectivism about rational explanation*) gibi temel tezlerle özetlenebilir.⁵⁷ Bu çerçevede konstrüktivizmin ise bu klasik resme karşı şu üç temel tezi savunduğu görülebilir.

1. Olguların konstrüktivizmi (*constructivism about facts*): Bilmek ve kavramak istediğimiz dünya bizden ve ait olduğumuz sosyal bağlamdan bağımsız değildir; dahası tüm olgular olumsal olan ihtiyaçlarımızı ve ilgilerimizi (*our contingent needs and interests*) yansıtacak şekilde sosyal olarak inşa edilmektedir.
2. Gerekçelendirme konstrüktivizmi (*constructivism about justification*): “E bilgisi (*information*) G görüşünü gerekçelendirmektedir.” formundaki olgular bizden ve sosyal bağlamımızdan bağımsız olarak oldukları gibi değildirler; dahası tüm bu tür olgular olumsal olan ihtiyaçlarımızı ve ilgilerimizi yansıtacak şekilde sosyal olarak inşa edilmektedir.
3. Rasyonel açıklamaya dair konstrüktivizm (*constructivism about rational explanation*): Hangi görüşleri neden benimsediğimizi, hiçbir zaman yalnızca ilgili deliller temelinde bütünüyle açıklamak mümkün değildir. Olumsal olan ihtiyaçlarımız ve ilgilerimizin de dikkate alınması gerekir.⁵⁸

Yukarıda ifade edildiği üzere burada özellikle birinci tez olan olgu konstrüktivizmi tezi mevzubahis edilecektir.⁵⁹ Öncelikle birinci tez doğru kabul edildiğinde örneğin yerkürenin oluşumuna veya bir hayvan türünün kökenine dair mutlak bir olgunun var olduğundan bahsetmek zor gözükmemektedir. Tüm olgular ihtiyaçlarına ve ilgilerine uygun olarak belirli bir toplum tarafından inşa ediliyorsa, ihtiyaç ve ilgilerin farklılığına oranla örneğin bir bilim cemaatinin, bir yerli kabilenin veya Hristiyan evanjelist “yaratılışçı” (*creationist*) bir grubun yerkürenin oluşumu veya hayvan türlerinin kökenine dair inşa ettiği olgular çeşitlilik arz edebilecektir. Klasik bilgi anlayışıyla beraber olgu nesnelliğini (*fact-objectivism*) savunan biri mesela dağların, kedilerin, dinazorların var olduğunu, maddenin elektron gibi temel parçacıklardan oluştuğu gibi olguların insandan bağımsız olarak mevcut olup tamamen nesnel olgular olduğunu söyleyebilir veya Boghossian’ın ifadesiyle “zihinden (ya da bilinçten) bütünüyle bağımsız oldukları anlamında nesnel olan olgular”.⁶⁰ Bu tarz bir konstrüktivizmin doğru anlaşılması için önemli bir cihet olarak şuna dikkat etmek gerekir. Burada bu tür olguların var kabul edilemeyeceği gibi bir yaklaşım sergilenmemektedir. Aksine buradaki pozisyon olguların doğasına ve mahiyetine dair farklı bir yaklaşım sergilenmektedir. Mutlak anlamda olgu olmağının kendisinin zorunlu olarak bir toplumdan ve onun olumsal ihtiyaç ve ilgilerinden bağımsız olarak var olamayacağı iddia edilmektedir.

Bahsedilen üç tezin en radikal olan birinci konstrüktivist tezin ne tür görüşlere yol açabileceğini birçok örnekte takip etmek mümkündür. Bu bağlamda meşhur Fransız bilgi sosyoloğu Bruno Latour’un şu iddiası dikkate değerdir. Milattan önce 1213’de öldüğü tahmin edilen 2. Ramses’in Fransız bilim adamlarının araştırmalarına göre

⁵⁷ Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 19-22.

⁵⁸ Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 22-23.

⁵⁹ Öteki iki teze dair izah ve eleştirileri için bkz. Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 5, 6, 7 ve 8 bölümler.

⁶⁰ Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 25.

muhtemelen tüberküloz hastalığından dolayı vefat ettiği ortaya atıldığında, Latour bunu şu gerekçeyle reddetmiştir. Robert Koch tarafından ancak 1882’de tespit edilen bir şey nasıl olurda 2. Ramses’in ölümüne sebep olmuştur? sorusunu soran Latour “Koch’dan önce bu basilin gerçek bir varlığı yoktu” iddiasını ortaya koyar.⁶¹ Yine bu bağlamda Michel Foucault’ın belirli bir epistemik sistem ve diskur bağlamında “eşcinsel” kavramının yerleşmesinden önce “eşcinsel” denilebilecek bir kategorinin olgusal olarak mevcut olmadığı iddiası burada somut bir örnek olarak hatırlanabilir.⁶²

2.1. Amerikan Konstrüktivizmi

Yukarıda ifade edildiği üzere Nelson Goodman, Hilary Putnam ve Richard Rorty gibi kişiler felsefi camiada yakın dönemin en önemli ve etkili (olgu) konstrüktivistlerinden sayılabilir. Peki bu tür düşünürler özetle neyi iddia etmektedirler? Temelde hepsi bizlerin olguları tasvir eden belirli bir konuşma ve düşünme tarzını kabul ederek onları inşa ettiğimizi iddia etmektedirler, ki Boghossian bunu “olguların tasvir bağımlılığı” (*description dependence of facts*) olarak kavramsallaştırmıştır. Olguların tasvir bağımlılığı tezi şunu ifade etmektedir: Tüm olgular zorunlu olarak tasvir bağımlıdır. Şu veya bu şekilde belirlenmiş olarak dünyayı tasvir etme meylimizden bağımsız olarak dünyadaki/gerçeklikteki şeylerin olduğu hale dair bir olgu olması mümkün değildir. Dünyanın tasvirine ilişkin belirli bir (kavramsal) şema benimsendikten sonra, ancak bu çerçevede dünya hakkında olgular ortaya çıkar.⁶³

Bu bağlamda Nelson Goodman “Ways of Worldmaking” adlı kitabının “The Fabrication of Facts” başlıklı bölümünde açıkça “...dünyaları, onların farklı tasvirlerini yaparak kurarız...” ifadesini kullanmaktadır, ki buradaki “version” ile geniş anlamda dünyanın tasvirine dair bir küme kastedilmektedir.⁶⁴ Yine Goodman takım yıldızlarının/burçların insanlar tarafından (keyfi olarak) belirli irtibatlar kurulup sınırlar çizilerek nasıl oluşturduğunu anlatırken⁶⁵ aynı şekilde örneğin “doğal” bir olgu olarak görülen yıldızların kendisinin de bu şekilde insanların seçici sınıflandırmalarına ve sınırlandırmalarına dayandığını öne sürer. O der ki:

Nasıl ki belirli yıldızları diğerlerinden seçip bir araya getirerek takımyıldızları oluşturuyorsak, aynı şekilde bazı sınırları şöyle ya da böyle çizerek yıldızları da biz yaparız. Gökyüzünün takımyıldızlara mı yoksa başka nesnelere mi bölüneceğini belirleyen hiçbir şey yoktur. Büyükayı, Sirius, yiyecek, yakıt ya da bir müzik sistemi olsun, bulduklarımızı yapmak zorundayız.⁶⁶

Burada Goodmanın, yıldız takımı gibi olguların belirli bir kavramsal şemaya ve tasvire bağımlılığını olgu konstrüktivizmi tezinde olduğu gibi tüm olgulara genelleştirmeye çalıştığı kolayca saptanabilmektedir. Boghossian ironik bir ifade ile “cookie-cutter constructivism” (kurabiye kalıbı inşacılığı)⁶⁷ olarak da isimlendirdiği Goodmancı konstrüktivizm’e göre, olgular insanın kavramsal etkinlikleriyle inşa edilir, yani biz, dünyadaki unsurları belirli kavramlarla bir araya getirip sınırlar çizerek “olgular” yaratırız. Kavramlar bu anlamda adeta bir “kurabiye kalıbı” gibi işlev görür. Dünyayı kesip biçerek ona belirli biçimler verirler. Örneğin, bazı yıldızları seçip aralarında çizgiler kurduğumuzda

⁶¹ Buna dair bkz. Bruno Latour, “Ramses II est-il mort de la tuberculose?,” *La Recherche* 307, (Mart 1998): 84-85. Bunu aktaran ve eleştiren bir çalışma için bkz. Alan Sokal ve Jean Bricmont, *Fashionable Nonsense: Postmodern Intellectuals’ Abuse of Science* (Picador Press, 1998), 96-97.

⁶² Buna dair bkz. Michael Foucault, *The History of Sexuality, Volume 1: An Introduction*, çev. Robert Hurley. (Pantheon Books, 1978).

⁶³ Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 28.

⁶⁴ Nelson Goodman, *Ways of Worldmaking* (Hackett Publishing Co., 1978), 94.

⁶⁵ Bununla ilgili şunu der: Bir takımyıldız, onu oluşturan yıldızlar kadar uzun süre orada mı oldu, yoksa seçilip adlandırıldığında mı varlık kazandı? ... Ve bir takımyıldızın her zaman orada olduğunu, herhangi bir versiyondan önce var olduğunu söylemekle ne kastedilmiş olabilir? Bu, tüm yıldız düzenlerinin her zaman takımyıldız olduğu anlamına mı geliyor, seçilip adlandırılmış olsun ya da olmasın? Ben, tüm düzenlerin takımyıldız olduğunu söylemenin aslında hiçbirinin takımyıldız olmadığını söylemekle eşdeğer olduğunu öne sürüyorum: bir takımyıldız, tüm düzenler arasından seçilerek öyle olur, tıpkı bir sınıfın, başka sınıflardan belirli bir ilkeye göre ayrılarak bir tür haline gelmesi gibi. Nelson Goodman, “Notes on the Well-Made World” in *Starmaking: Realism, Anti-Realism, and Irrealism*, ed. Peter McCormick (Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1996), 156.

⁶⁶ Goodman, “Notes on the Well-Made World,” 156.

⁶⁷ Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 41.

“takımyıldızlar”, belirli moleköl kümelerini çevreleyip adlandırdığımızda ise “yıldızlar” ortaya çıkar.”⁶⁸ Yine Richard Rorty konstrüktivist yaklaşımını tebellür ettirecek şekilde dinazor kavramı örneğini sunar. Rorty, “dinazor” örneği üzerinden, bir şeyin belirli bir biçimde adlandırılmasının ve tanımlanmasının, o şeye ait özelliklerin anlaşılmasında belirleyici olduğunu savunur. Ona göre, bir varlığı “dinazor” olarak nitelendirdikten sonra onun deri rengi ya da üreme biçimi gibi özellikleri artık bu tanımlamadan bağımsızdır; ancak bir şeyi bu şekilde adlandırmadan önce, onun “orada bir yerde” belirli niteliklere sahip olduğunu söylemenin hiçbir anlamı yoktur.⁶⁹

Aynı minvalde mesela klasik bilgi anlayışında bir olgu olarak bizden bağımsız bir varlığı olduğunu düşündüğümüz “zürafa” gibi bir canlıyı düşünelim. Rorty’e göre bugün gündelik hayatta sağduyusal olarak “zürafa” olarak bilip kabul ettiğimiz canlı aslında belirli bir uzay-zaman parçasını (*bit of space time*) işgal eden bir entitedir. Ve “zürafa” o uzay-zaman parçasının milyonlarca mümkün tasvir biçimlerinden (*ways of describing*) sadece birine tekabül etmektedir. Ki bu mümkün tasvir insanın pragmatik perspektifi, pratik ihtiyaç ve çıkarlarına göre zuhur etmektedir. Yoksa hiçbir şekilde “zürafa” tasvirinin “eşyanın hakikatine” ve “asıl itibarıyla olduğu haline” yakın olduğu söylenmesi mümkün gözükmemektedir.⁷⁰

Pragmatizmiyle iç içe olduğu görülebilecek bu konstrüktivist yaklaşım biçimini net olarak şöyle açıklar:

(...) Zürafaları zürafa olarak tanımlamamız, ihtiyaçlarımız ve çıkarlarımız nedeniyle olur. “Zürafa” kelimesini içeren bir dil konuşuruz çünkü bu bizim amacımıza uygundur. Aynı durum “organ”, “hücre”, “atom” gibi kelimeler için de geçerlidir—yani zürafaları oluşturan şeylerin parçalarının isimleri, öyle söylemek gerekirse. Bir şey hakkında verdiğimiz tüm tanımlar bizim amaçlarımıza uygundur.... Bir zürafa ile çevresindeki hava arasındaki sınır, et avlamakla ilgilenen bir insan için yeterince nettir. Ama dil kullanan bir karınca ya da amip, ya da bizi yukarıdan gözlemleyen bir uzay yolcusu için, o sınır o kadar net değildir ve “zürafa” kelimesine dilinde ihtiyacın olup olmayacağı veya böyle bir kelimeye sahip olup olmayacağın da o kadar açık değildir.⁷¹

Burada kolayca tespit edilebilecek şekilde birçok konstrüktivist yaklaşım – kendilerinin de kabul ettiği üzere – Kantçı bir tavrı da devam ettirmektedir. Bir şekilde kendinde formsuz ve yapısız (maddesel) kaotik bir kesret hali var (Kant’ın ifadesiyle “Mannigfaltigkeit”) ve insan, tasvirleri ve kavramsal şemaları üzerinden onlara suretler (formlar) giydirmektedir. Neticede bu bağlamı da dikkate alarak Rorty kendisinin ve öteki düşünürlerin tavrını müştereken şu şekilde özetlemektedir:

Goodman, Putnam ve benim gibi insanlar (...) dünyada tanımdan bağımsız bir yol olmadığını, yani hiçbir tanım olmadan öylece bir yol olmadığını düşünüyoruz – yine de Kantçı form-madde metaforlarını kullanma eğilimine kapılıyoruz. Diy-
oruz ki, dil ham maddeyi şekillendirmeden önce nesneler yoktu (bolca “ding-an-sich”vari, tamamen içerik-ama-şema yok tarzı şey) (*a lot of ding-an- sich, all content-and-no-scheme stuff*).⁷²

Mevzubahis konstrüktivizmin bu tasvirinden sonra bunun farklı realist tutumlara sahip düşünürler tarafından – minimal anlamda bir realizmin lehine – özetle “olgusalılık argümanı” denilebilecek bir tavrıla nasıl ele alındığına geçilebilir.

2.2. Boghossiancı Olgusalılık

Paul Boghossian yukarıda bahsedilen olguların tasvir bağımlılığına dair genelleştirilmiş konstrüktivist tezin bizatihi kendisinin yapısı itibarıyla bazı tasvirlerden bağımsız olguları önkoşul olarak gerektirdiğini vurgulamaya çalışır. Goodmancı tavrıda görüldüğü üzere burçlar bağlamında belirli bir yıldızlar kümesinin alınıp belirli sınırlar

⁶⁸ Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 34.

⁶⁹ Richard Rorty, *Truth and Progress, Philosophical Papers* (Cambridge University Press, 1998), 87.

⁷⁰ “More generally, it is not clear that any of the millions of ways of describing the bit of space time occupied by what we call a giraffe is closer to the way things are in and of themselves than any of the others.” Richard Rorty, *Philosophy and Social Hope* (New York: Penguin, 1999), 26.

⁷¹ Rorty, *Philosophy and Social Hope*, 26.

⁷² Rorty, *Truth and Progress*, 90.

çizilerek burçlar inşa ve icat edilmektedir. Aynı şekilde yıldızların oluşturulması (*starmaking*) bağlamında örneğin belirli bir molekül yığının alınıp belirli sınırlar çizilerek “yıldız” kavramının altına düşürülerek belirli olgular inşa ve icat edilmektedir. Peki bu işlemi nereye kadar taşıyabiliriz? Eğer böyle bir inşa sürecinin işlediğini kabul edersek temel bir olgular seviyesini kabul etmek gerekmez mi? Dolayısıyla en alt seviyeye kadar (*all the way down*) devam ettirildiğinde bu tür konstrüktivist senaryolarda temel kaba olgulardan (*basic facts*) üst inşayı açıklamak için bahsetmek zorunlu değil midir? Buna göre konstrüktivist cihetten sadece bir molekül yığının alıp yıldız inşa etmiyoruz. Bu tavrın imaları takip edildiğinde yine belirli bir atomlar yığının alıp, etrafına bir “sınır çizerek”, molekül dediğimiz şeyleri inşa etmekteyiz. Ve yine belirli bir elektron, proton ve nötron yığının alıp, etrafına bir sınır çizerek atom denilen şeyi inşa etmekteyiz vs.⁷³ Bahsedilen konstrüktivist tavrılarda ise bu sınır çizme işlemi – eşyanın hakikatlerine yaklaşmaktan ziyade – tamamen pragmatist gerekçelere ve pratik ihtiyaçlara dayanmaktadır. Konstrüktivizme karşı temel realist bir argüman olarak olgusal argümanı bu bağlamda şunu ifade etmektedir: Konstrüktivist senaryo belirli bir noktada gerçekliğin (direnc gösterici) kendi özelliklerinden kaynaklanan ve zikredilen pragmatik gerekçelendirme ve sınır çizmeleriyle belirlenmeyen realist bir olgusal zeminine zorunlu olarak dayanması gerekmektedir. Kavramlar yoluyla temelde yatan “dünya hamuru” (*worldy dough*) kesilip biçildiği kabul edildiğinde bile en azından bu dünya hamurunun var olduğu, kendisi üzerinden belirli işlemlerin yapılabildiği ve temel özellikleri tüm bu olgu oluşturucu faaliyetlerden bağımsız olarak verili ve belirli olmasına dair tasdik zorunlu gözükmemektedir.⁷⁴ Bu hamurun yapısı salt bir uzay-zaman manifoldu veya enerji dağılımı dahi olsa, herhangi bağımsız olgusal bir şeylik gerçekten var olduğu kabul edilmeden konstrüktivist senaryonun kendisi de anlamsızlaşacaktır. Ama bu şekilde en azından genelleştirilmiş mutlak haliyle olguların tasvir bağımlılığı tezi nakzedilmiş olacaktır.⁷⁵ Netice itibarıyla bu cihetiyle olgu konstrüktivizmin karşısında durduğu düşünülen olgu nesnelliği tezi aslında daima onun bir önkoşulu olarak var sayılması gerektiği saptanabilir.

Boghossian olgu konstrüktivizminin tutarlılığıyla alakalı özetle üç temel problemten daha bahsetmektedir.

1. Nedensellik sorunu: Elektronlar, dağlar, dinazorlar, zürafalar, nehirler ve denizler gibi birçok nesne ve olgunun, insan gibi bilinç sahibi bir varlığın mevcudiyetinden önce de var oldukları aşikârdır. Dolayısıyla onların varoluşunun bize bağlı olduğu söylenemez. Bu durumda bizlerin geçmişimizi inşa ettiğimiz gibi neticeler çıkmaktadır, ki bu bizi aynı zamanda – sonuçların sebepten önce zuhur ettiği – ters yönlü bir nedensellik anlayışına yükümlü kılar.

2. Kavramsal tutarsızlık sorunu: Evrenin varlığını insanın varlığıyla başlattığımızı düşündüğümüzde bile salt kavramsal olarak bakıldığında elektron ve zürafa gibi kavramların bizatihi kendileri bu şeylerin bizler tarafından inşa edilmediğini içermekte değiller midir? Gayesi itibarıyla bile elektron gibi bir kavram zaten bizden bağımsız olan bir şeyi açıklamak için ortaya konulduğu kolayca tespit edilebilir gözükmemekte. Parçacık fiziğinin standart modeline göre elektronlar her tür maddenin temel yapı taşlarındandır. Kendi bedenimiz dahil tüm irtibatla olduğumuz, iştiغال ettiğimiz, gördüğümüz normal makroskopik nesneler onlardan müteşekkilen varlıkları nasıl bize bağlı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla bu itiraza göre biz bu tür olguların onlara dair tasvirler üzerinden inşa edildiğini kabul ettiğimizde, sadece yanlış bir şey deme tehlikesine düşmemekteyiz. Aksine salt kavramsal olarak bile bir tutarsızlığa düşüp kavramları kullanma yetersizliği sergilemiş oluruz.

⁷³ Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 34-35.

⁷⁴ “(...) the basic properties of that dough be determined independently of all of this fact-constituting activity.” Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 35.

⁷⁵ Benzer bağlamda burada ele alınamayacak ve Hilary Putnam gibilerinin öne sürdüğü, aynı durumun – muhtelif nesne ve olguları tezahür ettirecek şekilde – farklı tasvirler üzerinden açıklanabileceğini iddia eden antirealist “kavramsal rölativite” (conceptual relativity) ilkesine dair bkz. Hilary Putnam, *Ethics without Ontology* (Harvard University Press, 2004).; ve Hilary Putnam, *Realism with a Human Face* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press), 96. Eleştiriler için örneğin bkz. Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 36-37.; Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 335-337. Çağdaş felsefeci Markus Gabriel’in bu tezi nasıl ontolojik bir plüralizmi içerecek şekilde “ontolojik rölativite” olarak realist bir forma dönüştürdüğüne dair bkz. İbrahim Bahçi, *Çağdaş Felsefede Yeni Realizm Tartışmaları - Markus Gabriel’in Anlam Alanları Ontolojisi* (İstanbul: Ketebe, 2021).

3. İhtilaf sorunu: Bu itiraz basitçe her tür konstrüktivizmin karşılaşacağı bir soruna değinmektedir. Konstrüktivizm eğer aynı konu ve alanda olumsal olan ihtiyaçlara göre farklı toplumların birbiriyle çelişen olguları (p ve p- olmayan) inşa edebileceklerini kabul ederse p ve p-olmayanın aynı anda ve aynı itibarla vuku bulabileceği caiz görülür. Mantıksal (veya metafiziksel) olarak çelişik olguların vaki olması ise temelde çelişmezlik yasasına aykırılık teşkil etmektedir.⁷⁶

2.3. Gabrielci Olgusalılık

Şimdi ise olgusalılık⁷⁷ argümanının farklı bir versiyonuna çağdaş Alman felsefecisi Markus Gabriel üzerinden ele alalım. Birçok çalışmada genel bir realizmin çıkış noktasını temellendiren ve “argument from facticity” diye adlandırdığı bir akıl yürütmeyi, farklı formlarda sıklıkla kullanmaktadır.⁷⁸ Aslında bu argüman, özellikle mutlak bir iddia olarak savunulmaya çalışılan tüm türden rölativizm, konstrüktivizm, şüphecilik, idealizm ve solipsizm gibi görüşlere karşı öne sürülmektedir.⁷⁹ burada kastedilen “Her şey görelidir.”, “Tüm olgular insan yapımıdır.”, “Hiçbir konuda kesin bilgiye ulaşamayız.”, “Hiçbir hakikat yoktur.” ve “Tüm gerçeklik insanın kurgusundan ibarettir.” gibi genel teorik iddialardır.⁸⁰ Olgusalılık argümanı, belirli bir konu veya alanla ilgili bir realizmi içermese bile, herhangi bir realizmin zorunlu olduğunu ve yukarıda örnekleri verilen türlerden herhangi bir felsefi teorinin yaklaşımında, bir noktada zorunlu olarak belirli realist önkabullerle hareket etmesi gerektiğini göstermeye çalışır.⁸¹

Gerçekliği ne şekilde olursa olsun var olan belirli olguların varlığı, her türlü rölativist ve konstrüktivist teori tarafından kabul edilmek zorundadır. Bir referans sistemine göre belirli olguların görece hale getirilmeye çalışıldığı her durumda, gerekçelendirme sürecinde bu göreceleştirmeyi önceleyen ve görece olmayan bir olgu veya olguların kabul edilmesi gerekir.⁸² Aksi hâlde bir teori veya iddianın doğruluğundan söz etmek mümkün olmaz. Eğer her şeyin bir yanılığı veya inşa olduğundan söz edilse bile, yanılma veya inşanın mümkün olabilmesi için en azından bir yanılığı veya inşanın gerçekleşmiş olması, yani bir olgu olarak kabul edilmesi gerekir.⁸³ Gabriel’in verdiği örnekler üzerinden somutlaştıracak olursak: Tüm gerçekliğin ve olguların bir inşa olduğunu savunan konstrüktivist bir teoriyi ele alalım. Bu tür bir konstrüktivist teori, kendisinin aslında inşa edildiğini kabul etmediği belirli olguları göz ardı etmektedir. Çünkü konstrüktivizm hakkında doğru olan bazı şeyler zorunlu olarak vardır; dolayısıyla kendisiyle ilgili olgular da mevcuttur. Konstrüktivizm, muz veya metro gibi bir nesne değil, “konstrüktivizm olarak” kendi varlığını sürdürebilmek için, bazı yönlerinin doğru olması gerekir. Konstrüktivizm, doğru bir teori olma iddiasındadır ve “her teorinin/olgunun inşa edilmiş olduğu” gibi belirli önermeleri ve iddiaları içinde barındırır. Ayrıca, “bir olgu kümesi ancak belirli bir epistemik sistem S’ye göreceli olarak vardır” (*Die Tatsachenmenge T ist relativ auf das epistemische System S*) şeklinde ifade edilebilecek olan konstrüktivizm, genellikle belirli bir nesne veya olgu kümesinin ya da tüm olguların sadece belirli fikirler, inançlar, kültürel yapılar, duyuşal fizyoloji, toplumsal kabuller, formel yapılar, bilinç

⁷⁶ Boghossian, *The Fear of Knowledge*, 38-41.

⁷⁷ “Olgusalılık (mutlak olarak) herhangi bir şeyin olduğunu ifade eder.” bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt* (Berlin: Ullstein, 2015) 165, 264.

⁷⁸ Bkz. Gabriel, “Neutraler Realismus,” 15-21.; Gabriel, *Sinn und Existenz*, 40-44 ve özellikle §11-12. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 163-169.; Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 335-337.; Gabriel, “Metaphysik oder Ontologie?,” 87-89.; Markus Gabriel, “Sinn der Religion” in *Geschichte und Gott: XV. Kongress für Theologie* (Leipzig: Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie, 2016).

⁷⁹ Gabriel, “Neutraler Realismus,” 16.

⁸⁰ Bu tür mutlak öznelti ve rölativist iddialarla ilgili Thomas Nagel’in burada detaylarına girilemeyecek şekilde özet eleştirisi şu şekildedir: “(...) ‘Her şey öznel’ iddiası saçma olmalıdır, çünkü bu iddia ya öznelti ya da nesnel olmak zorundadır. Ama nesnel olamaz, çünkü o durumda doğru olsa bile yanlış olurdu. Ve öznelti olamaz, çünkü o zaman herhangi bir nesnel iddiayı dışlamazdı; buna, onun nesnel olarak yanlış olduğu iddiası da dahildir. Belki bazı öznelticiler, kendilerini pragmatist olarak adlandıranlar, öznelticiliği kendisine bile uyguladığını öne sürebilir. Ama o zaman buna cevap vermek gerekmez, çünkü bu sadece özneltinin söylemeyi uygun bulduğu şeyi rapor etmesidir. Eğer ayrıca bizi de buna katılmaya davet ederse, reddetmek için herhangi bir gerekçe sunmamıza gerek yoktur; çünkü bize kabul etmemiz için herhangi bir gerekçe sunmamıştır.” Nagel, *The Last Word*, 15.

⁸¹ Gabriel, “Neutraler Realismus,” 15.

⁸² Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 390.

⁸³ Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 335-336.

ve benzeri çeşitli epistemik sistemlere izafi olarak var olduklarını iddia etmektedir.⁸⁴

Görülebileceği üzere özellikle “global veya radikal” olarak nitelendirilen aşırı genelleştirilmiş konstrüktivist ve rölativist teoriler, belirli doğruluk koşullarına (*truth conditions/ Wahrheitsbedingungen*) bağlıdır. Bu nedenle bu teoriler, yalnızca kabul edildikleri için “doğru” sayılmazlar. Dolayısıyla, teoriyi bütünüyle ve sistematik olarak şüphe altına almak mümkün görünmemektedir.⁸⁵

Meseleyi daha iyi kavrayabilmek için düşünürün farklı bir felsefi yaklaşımla ilgili açıklamalarına bakmak mümkündür. Aşırı bir felsefi pozisyon olan solipsizm (tek-bencilik) üzerinden tekrar ele alacak olursak: Solipsizm, farklı yorumlara sahip olsa da basitçe, bir kişinin yalnızca kendi bilincinin var olduğuna ve dışındaki tüm nesne ve olguların ancak o kişinin algısı ve idraki aracılığıyla var olabileceğine inanmasını ifade eder. Bu yaklaşımı özellikle global bir rölativizm biçimi olarak değerlendirdiğimizde şöyle bir durum ortaya çıkar: Eğer gerekçeli ve felsefi bir anlayış ortaya konulacaksa, belirli argümanlarla karşıt düşüncelerden ayrıştırılabilir olması gerekir. Örneğin, solipsizmin yanlış olduğunu öne süren bir önerme dizisine karşı, solipsizmin doğru olduğunu gösterecek sistematik ve düzenli argümanların bulunması gerekir. İşte tam bu noktada olgusal argümanın vurgulamak istediği durum kendini gösterir. Gerekçelendirmeyi sağlayan bu sistematik düzenlilik, solipsizmin anlayışı çerçevesinde, öteki tüm nesne ve olgular gibi, izafileştirilemez. Dolayısıyla solipsizm doğruysa, bu doğruluk, asıl olarak tek var saydığı izafi olgulardan (*relative Tatsachen*) farklı olarak, mutlak bir olguya (*absolute Tatsache*) karşılık gelmek zorundadır. Ve bu mutlak olgu, diğer olgular gibi solipsizme göre izafileştirilemez.⁸⁶

Olgusal argümanı, her tür rölativist, konstrüktivist ve solipsist iddianın en az bir noktada mutlak olguları var sayması gerektiğini göstermeyi amaçlar. Burada mutlak olgulardan, hiçbir kişi tarafından fark edilip idrak edilmemiş olsalar bile kendi başına tam olarak var olan olgular kastedilmektedir. Sonuç olarak, bilinç, idrak ve “tescil”den bağımsız olarak var olan belirli olgular (*registrierungsunabhängige Tatsachen*) zorunlu olarak mevcuttur.⁸⁷ Çağdaş felsefeci ve ontolog Theodore Sider, farklı bir bağlamda olgusal argümanına benzer şekilde, gerçeklikte belirli yapıların zorunlu olarak var olması gerektiğini göstermeye çalışmaktadır. Ona göre, şeyler ve temel yapılarına dair bilgi edilemeyeceğini öne sürmek, aslında bunlar hakkında zaten belirli bir metafizik tasavvura sahip olmayı gerektirir.⁸⁸ Gabriel de bu bağlamda meseleyi şöyle açıklar: Temel ontolojik kavramların, şeylerin kendileri hakkında değil de örneğin bir kişinin kavramsal çerçevesiyle ilişkili olduğunu düşünmek, bunun neden böyle olduğunu açıklayan bilgi iddialarına sahip olmayı gerektirir. Bu durum, kendileri hakkında bilgi edinemeyeceğimizi varsaydığımız şeyler üzerinde bile bir şekilde etki veya nüfuz sahibi olmamız gerektiğini gerektirir. Bu erişim ve nüfuz ise bize şeylerin bazılarını, mesela kendinde şey (*Ding an sich*)⁸⁹ olarak bir sınırın ötesine yerleştirmemize gerekçeler sunuyor olması lazım.⁹⁰

Markus Gabriel’e göre konstrüktivizm, günümüzde özellikle nörobilim ve biyoloji alanlarında ciddi bir ivme kazanmış ve temel oluşturmuştur; Gabriel, bu gelişen yaklaşımı eleştirel bir şekilde “nöro-konstrüktivizm” (*neuro-*

⁸⁴ Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 165. Konstrüktivizme dair daha geniş izah ve eleştirileri için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 54-62 (*Konstruktivismus*) 163-169. yine “radikal olgu konstrüktivizmi” (*radikaler Tatsachenkonstruktivismus*), “lokal olgu konstrüktivizmi” (*lokaler Tatsachenkonstruktivismus*) ve olgu nesneliliği (*Tatsachenobjektivismus*) gibi ayırımlar ve izahlar için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 329-344. Yine son eserlerinden biri olan “Sinn des Denkens” (Düşüncenin Anlamı/Düşünce Duyusu) adlı eserinde ayırımlar ve eleştirileri için bkz. Gabriel, *Sinn des Denkens*.

⁸⁵ Gabriel, “Neutraler Realismus,” 16.

⁸⁶ Gabriel, “Neutraler Realismus,” 16-17.

⁸⁷ Gabriel, “Neutraler Realismus,” 17.

⁸⁸ Theodore Sider, *Writing the Book of the World* (New York: Oxford University Press, 2011), 67-84. Sider’in bilinebilir yapıların olması gerektiğini söylediği Ontolojik Realizmi için bkz. Theodore Sider, “Ontological Realism” in *Metametaphysics*, ed. David Chalmers, David Manley ve Ryan Wassermann (Oxford: Oxford University Press, 2009), 384-423.

⁸⁹ Gabriel’in Kant’ın “Ding an sich” kuramına dair tahlil ve eleştirileri için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 104-123.

⁹⁰ Gabriel, *Sinn und Existenz*, 14-15.

constructivism) olarak adlandırmaktadır.⁹¹ Gabriel'in olgusalılık argümanının temel kavramını görünür kılan önemli bir örnek, bu bağlamda, nörobilim ve nörobiyoloji gibi alanlarda bazı araştırmacıların savunduğu indirgemeci yaklaşımlarda görülebilir. Beyin araştırmalarının ilerlemesiyle, konstrüktivist bir perspektifin en güçlü biçimde savunulduğu alanlardan biri nörobilim olmuştur. Bazı yönelimlere göre, algıladığımız “dört boyutlu renkli gerçeklik” aslında beynimizin ve nöronal sistemimizin bir inşası ve kurgusudur. Çağdaş kozmolojik teorilerle de ilişkilendirilebilen bu bakış açısında, gerçekte var olan yalnızca belirli fiziksel parçacıklar ve süreçlerdir; bu bağlamda, hakikatte on bir boyut ve “strings” (sicim) adı verilen parçacıkların titreşiminden oluşan bir varlık anlayışını içeren teoriler mevcuttur. Sonuç olarak, irade, benlik, öznelilik, değer, ahlak ve bilinç gibi fenomenler, evrim sürecinde tesadüfen ortaya çıkan salt (faydalı) halüsinasyon ve illüzyonlara indirgenebilir.⁹² Olgusalılık ve konstrüktivizm açısından bu meseleyi ele aldığında, Gabriel ‘nöro-konstrüktivizm’ yaklaşımına şu eleştiriye yöneltmektedir: Eğer gerçekliğe dair böyle bir “resme” sahipsek ve gerçeklik, örneğin beynin bir konstrüksiyonundan ibaretse, o zaman beynin kendisinin gerçekliğini neden kabul etmek zorunda olalım? Bu “resimde” bir beyne sahip olduğumuzu söylemenin anlamı nedir? Ayrıca, konstrüktivizm ve solipsizm bağlamında daha önce tartışıldığı gibi, “nöro-konstrüktivizm”, doğruluk iddiasında bulunan bir teori olarak bir noktada inşa edilmemiş olguları zorunlu olarak kabul etme gerekliliğini gündeme getirmektedir.⁹³

Bu örnekler aracılığıyla da Gabriel'in göstermeye çalıştığı üzere, her durumda bir şekilde bir gerçeklik ve olgusalılıkla karşılaşmaktadır. Kişi bir illüzyon durumunda olsa veya Kartezyen ve “Matrix” türü küresel bir halüsinasyon içinde kendisini bulsa bile, yine de bir gerçeklikle karşı karşıyadır. Bizim ile olgular veya “kendinde şeyler” arasında bir epistemik aracının varlığını iddia eden her açıklama, en azından o araca ya da arayüze (*interface*)⁹⁴ ilişkin epistemik erişimimiz ve etkimizi açıklayabilmelidir. Sonuç olarak, her tür Interface'in de açıklamalarda teorik olarak işlev görebilmesi ve bir şekilde tezahür edebilmesi için belirli yapılara sahip olarak gerçekliğin ve olguların bir parçası olması gerekir. Bu nedenle, en azından herhangi bir gerçekliğe—her şüpheli senaryoda dahi—doğrudan ve engelsiz bir erişimimizin olduğunu kabul edebiliriz. Gabriel'in “Interface-Şüpheliği” olarak adlandırdığı bu yaklaşım, bize yalnızca Interface'e olan engelsiz erişimin, başka bir alan veya şeye doğrudan erişim ile karıştırılabileceğini göstermektedir.⁹⁵

Son olarak, Gabriel'in renklerin inşai olduğunu savunan bir yaklaşım bağlamında ve olgusalılık argümanı ile ilişkili bir örneğine değinecek olursak: Çimenin gerçekte yeşil olmadığını iddia eden bir senaryoyu düşünelim ve çimenin aslında nöronal “süzgeçlerimiz” aracılığıyla yeşil renklere büründüğünü, dolayısıyla yeşilin yalnızca “görsel kortekste” (*visual cortex*) var olduğunu kabul edelim. Bu durumda, yeşil olan bir şeye erişimin mümkün olduğu açıktır. Burada yeşil, yalnızca çimenlerin değil, beyin gibi bir Interface'in özelliği haline gelmektedir. Bir şekilde Interface'imiz (beynimiz) çimenlerle nedensel bir etkileşim içine girdiğinde, yalnızca fenomenal olarak erişilebilir içsel bir “yeşil hale” bürünme özelliği ortaya çıkarmış olur.⁹⁶ Gabriel için kritik nokta şudur: Tüm bunlara rağmen, “yeşil” olarak adlandırılan şey, dünya ve gerçeklikten çıkarılmış olmuyor; aksine, başka bir mekâna, yani farklı bir gerçeklik alanına taşınmış oluyor. Yani “çimenlerden alınarak zihne (Geist'a) aktarılmış” oluyor.⁹⁷

Gabrielci perspektiften olgusalılık argümanını özetleyecek olursak, argüman her tür teori oluşumunun, konstrüksiyonlarımız ve düşüncelerimizden bağımsız olarak –salt fenomenal olmayan– bir yapıyı ve olguyu zorunlu

⁹¹ Buna dair detaylı izah ve tartışmalar için bkz. Markus Gabriel, *Ich ist nicht Gehirn – Philosophie des Geistes für das 21. Jahrhundert* (Berlin: Ullstein Verlag, 2015).

⁹² Gabriel'in nörobilim ve çağdaş zihin felsefesi tartışmaları üzerinden incelediği ve eleştirdiği bu tür yaklaşımlar için yine bkz. Gabriel, *Ich ist nicht Gehirn* (Berlin: Ullstein Verlag, 2015).

⁹³ Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 37-38, 106-107.

⁹⁴ Interface (arayüz) meselesiyle alakalı yine bkz. Hilary Putnam, *The Threefold Cord: Mind, Body, and World* (New York: Columbia University Press, 1999).

⁹⁵ Bu izahlar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 40-41.

⁹⁶ Gabriel, *Sinn und Existenz*, 41-42.

⁹⁷ Gabriel, *Sinn und Existenz*, 41-42.

kıldığını göstermeye çalışmaktadır. Sonuçta, verili herhangi bir temsil sistemi (*representational system/repräsentationales System*) ile onun temsil ettiği şey arasında ayırım yapan ve onu gerçeklikten izole bir sistem olarak gören çeşitli açıklamalar mevcuttur. Ancak esasen, temsili “asıl gerçeklikten” ayrı göstermeye çalışan bu tür açıklamalar dahi, söz konusu sistemin belirli bir noktada herhangi bir gerçeklik yapısına doğrudan ve engelsiz erişimi olduğunu dikkate almamaktadır.⁹⁸

Böylece olgusalılık argümanı, çağdaş felsefeci Stanley Cavell’in benzer bir bağlamda dile getirdiği ifade ile, aslında hiçbir zaman “dünyadan tamamen soyutlanmış olmanın” (*sealed off from the world*) gerekçelendirilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir.⁹⁹

2.4. Searlci Olgusalılık

Burada son olarak özetle çağdaş felsefeci John Searle’in olgusalılık argümanı ile irtibatlandırılabilir bazı görüşlerine yer vermekle iktifa edilecektir. John Searle temelde realizmi birçok düşünür gibi dünyanın bizden ve temsil sistemlerimizden bağımsız olarak var olduğu şeklinde bir tez ile irtibatlı olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla dünyayla ilgili olguların büyük bir kısmı ona göre insan var olmasaydı bile mevcut olacaktı ve temsillerimizle, ifadelerimizle, inançlarımızla, idrak ve düşüncelerimizle hiçbir irtibatı yoktur.¹⁰⁰ Himalaya’da Mt. Everest diye bir dağ ve bunun belirli özellikleri varsa, bu olgu benim temsillerimden tamamen bağımsız olarak vardır. Harici realizm (*external realism*) olarak da ifade ettiği tavrını daha genel olarak bir gerçekliğin temsil sistemlerimizin dışında/haricinde var olduğunu söyler.¹⁰¹ Searle’in realizmi tazammun ettiği tezler için çok gevşek ve zayıf kabulleri olduğu için olgusalılık argümanı ile irtibatlandırılabilir yönü bu cihetten tebellür etmektedir. O özellikle realizmle birleşik görülen veya özdeşleştirilen birçok önyargıyı defetmeye çalışır ve realizmin peşinen ne belirli bir doğruluk teorisini ne bir epistemolojiyi ne bir dil teorisini ihtiva ettiğini iddia eder. O realizmi tamamen ontolojik bir teori olarak vazeder ve peşinen belirli bir içeriğe hükmedilmesi gerekmediğini vurgulamaya çalışır.¹⁰² Bunu şöyle ifade eder:

(...) realizm, dünyanın gerçekte nasıl olduğuna dair bir tez değildir. Dünyanın her ayrıntısı hakkında tamamen yanlış olsak bile realizm hâlâ doğru olabilir. Realizm, şeylerin bir şekilde var olduğu ve bu var olma biçiminin tüm insan temsillerinden mantıksal olarak bağımsız olduğu görüşüdür. Realizm, şeylerin nasıl olduğunu söylemez, sadece bir şekilde var olduklarını belirtir.¹⁰³

İşte bu noktada her tür mutlak konstrüktivist yaklaşıma karşı ortaya sürülebilecek ve realist bir zeminin kabulünü ima edecek Searlci olgusalılık argümanı kendini göstermeye başlar. Şöyle ki realizm sadece mutlak anlamda bir olgusalılığın veya kendi ifadesiyle herhangi bir şekilde – biz bunun detaylarını bilelim veya bilmeyelim – temsillerden bağımsız gerçekliğin/dünyanın bir şekilde olması gerektiğini ifade eder. Ve bu olgusalılığın kendisini – detaylarda hangi teoriyi savunursak savunalım – inkâr etmenin mümkün olmadığını düşünmektedir. Olgusalılık argümanı ile uyumlu bir şekilde Searle realizmi somut içeriklerden azade kılarak muhtelif teorilerin kaçınılmaz önkoşulu olacak şekilde genel bir realizm tanımı yapar. Ona göre realizm ne şeye (*things*), ne maddi nesnelere (*material objects*) dair ne de mutlak anlamda nesneye (*objects*) dair bir şey söylemez. Bunu biraz daha somutlaştırmak gerekirse. Örneğin hayret verici bir şekilde aslında Mt. Everest gibi bir dağın olmadığı keşfedilip tespit edilse Searlci anlamda (harici) realizm tezi bundan etkilenmez. Aynı şey mutlak anlamda maddi nesnelerin ve hatta zaman ve mekânın varlığı için de söylenebilir. Hatta ona göre çağdaş bilimin yaygın bir tavrına göre biz zaten maddi nesneleri – kendileri maddi nesneler olmayan – “parçacıkların” bir yığını/toplamı olarak görmekteyiz, ki onlar daha çok kütle/

⁹⁸ Gabriel, *Sinn und Existenz*, 43.

⁹⁹ Cavell, *The Claim of Reason: Wittgenstein, Skepticism, Morality, and Tragedy*, (Alm. Tercüme) *Der Anspruch der Vernunft: Wittgenstein, Skeptizismus, Moral und Tragödie* (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2006), 252.

¹⁰⁰ Searle, *The Construction of Social Reality*, 153.

¹⁰¹ Searle, *The Construction of Social Reality*, 154.

¹⁰² Searle, *The Construction of Social Reality*, 155.

¹⁰³ Searle, *The Construction of Social Reality*, 155.

enerji noktaları olarak düşünülmektedir. Neticede düşünürün vurgulamak istediği nokta şudur. Tüm bunlar hiçbir şekilde o temel realist tezi zedelememektedir ve aksine hepsiyle uyumlu haldedir ve – olgusallık argümanı için de temel olan nokta olarak – tüm bu yeni ve çeşitli tezlerin daima realizmi bir önkoşul olarak var saymaları zorunludur. Yani temsillerimizden bağımsız olarak eşyanın olduğu belirli bir halini var sayarlar. Bu bağlamda Searle harici realizmin çok aşırı idealist ve konstrüktivist sayılabilecek tezlere bile hala onu var sayacak şekilde uyumlu olduğunu düşünür. Örneğin fantastik bir düşünce deneyi olarak tüm fiziksel gerçekliğin aslında nedensel olarak bilince bağlı olduğunu tespit ettiğimizi düşünelim. Ve bundan mütevellit bilinç sahibi son kişinin ölümü ile negatif anlamda bir “big bang” (büyük patlama) üzere tüm fiziksel gerçekliğin ortadan kalktığını kabul edelim. Buradaki maddenin bilince bağlılığı nedensel bir bağlılık olduğu için düşünür bunu yine harici realizmle uyumlu görmektedir. Çünkü kendi tanımında sadece (her ne ise) gerçekliğin temsiller tarafından mantıksal olarak oluşturulmadığını yani onlara sadece mantıksal olarak bağlı olmadığını şart olarak öne sürmektedir.¹⁰⁴

Peki mesela gerçekte sadece bedensiz bilinç durumlarının var olduğu keşfedildiği düşünüldüğünde bu tür idealist ve hatta anti-realist olarak yorumlanabilecek yaklaşım nasıl Searlcı harici realizm ile hala uyumlu görülebilir? Searle bu durumda bile zorunlu bir uyumsuzluk görmez. Çünkü realizm bu bağlamda gerçekliğin belirli bir şekilde olması gerektiğini dikte etmez, aksine onun sadece – gerekirse hayret edilecek şekilde – (gerçekliği) temsillerimizden bağımsız belirli bir halinin olduğunu ifade eder. Ve gerekirse bu gerçekliğin sadece bedensiz bilinç durumlarından müteşekkil olduğu olsun. Bu durumda örneğin realist bir perspektiften şu keşfedilmiş olur, ki gerçekte var olan ağaçlar, ayakkabılar, kalemler ve kediler değilmiş aksine sadece bilinç durumlarıymış. Bu anlamıyla realizm bu tür somut konularda Searle’de nötr bir pozisyon olarak durmakta ve tüm bu araştırmaların olgusal bir zemini ve önkoşulu olarak ele alınmaktadır.¹⁰⁵

Sonuç

Bu yazıda öncelikle konstrüktivizme dair – gerçeklik ve bilgi merkezli olarak – genel bir çerçeve sunulmaya çalışıldı. Farklı alanlara ve iddiaların güçlülük derecelerine göre muhtelif konstrüktivist tezlerin olduğu görüldüğü gibi, çeşitli konstrüktivizm tarzları üzerinden birçok tasnifin yapıldığı da gösterilmiştir. Aynı şekilde farklı bilimsel disiplinler merkezli olarak (nörobiyoloji, bilgi sosyolojisi, psikoloji, iletişim bilimleri, felsefe bağlamında) muhtelif konstrüktivizm türlerinin zuhur ettiğine işaret edilmeye çalışılmıştır. Yine konstrüktivizmin birçok eğiliminin paylaştığı müşterek noktalar izah edilmeye çalışıldığı gibi sosyal konstrüktivizm bağlamında gayesine dair bazı tespitlerde bulunulmuştur. Tüm bu söylenilenin bağlamında özellikle hangi nesne alanıyla ilgili konstrüktivist iddiaların öne sürülüp tartışıldığı önemli bir konu olarak durmaktadır. Örneğin para, üniversite, evlilik akdi, seçimler, ödül törenleri, futbol oyunlar gibi (sosyal) olguların – Searlcı anlamda – kolektif yönelimsellik üzerinden insanların ittifaken sosyal bir gerçeklik olarak inşa ettikleri kurumsal ve sosyal olgular olduklarında pek tartışma olmamakla birlikte, asıl itibarıyla onların hangi derecede nesnel sayılabileceği ve dahası gündelik hayatta sağ duysal “doğal” kabul edilen zürafalar, yıldızlar, dağlar, atomlar, cinsiyet (“kadınlık”/“erkeklik”), sayılar, hakikat/gerçeklik ve ırk gibi nesne ve olgularla ilgili olarak inşa ve keşif tartışmaların zor noktalarını teşkil ettiği saptanabilir. Bu bağlamda (sosyal) inşa iddialarının ne derece makul olduğu çokça sorgulanmıştır. Bu yazının ikinci önemli konusunu teşkil eden “olgusalılık argümanı” tam da bu noktada devreye girmektedir. Olgusalılık argümanı her tür felsefi ve teorik faaliyetin bu bağlamda hususen mevzubahis edilen olgu konstrüktivizmi gibi mutlak ve kuşatıcı konstrüktivist iddiaların nihai olarak temelde minimal anlamda bile olsa, bir şekilde realist bir temel olgu zeminini var saymalarını gerektiğini tartışmaya açmaktadır. Özellikle Richard Rorty ve Nelson Goodman gibi postmodern Amerikan konstrüktivistler örneğinde

¹⁰⁴ Searle, *The Construction of Social Reality*, 156.

¹⁰⁵ Searle’in geniş olarak realizmi, onun insanlar arası iletişimin, kavrayışın ve dil kullanımının ön şartı olarak arka plan çerçevesi olarak konumlandırışı (“Realism as a Background Condition of Intelligibility”), ona yönelik anti-realist ve konstrüktivist birkaç eleştiriyi (bazılarının yine realizmi var sayması gerektiğini göstererek) ve doğruluk teorisini açıkladığı kısımlar için bkz. Searle, *The Construction of Social Reality*, 7, 8 ve 9 bölümler.

izah edilmeye çalışılan ve tüm olguların tasvir bağımlılığını iddia eden olgu konstrüktivizmi, olgusal argümanın Boghossianci, Gabrielci ve Searleci formları etrafında incelenmeye çalışılmıştır. Ve neticede zorunlu olarak bu tür mutlak bir olgu konstrüktivizminin eğer kendi makuliyetini ve tutarlılığını savunacaksa kendi iddiasını sınırlayıcı temel realist bir olgu zeminini önkoşul olarak gerektirdiği saptanmıştır. Elbette bu sonuç, somut nesne ve olgu iddialarının epistemik anlamda gerekçelendiğini hiçbir şekilde göstermez. Bu çerçevede sadece belirsiz bir şekilde genel olarak en azından bazı olguların tasvir ve muhtemelen aynı şekilde bilinç türü unsurlardan bağımsız olarak zorunlu olarak var olması gerektiği iddia edilebilir gözükmetedir. Ama bugün zaten birçok konstrüktivist yaklaşım kendi düşüncelerini daha çok ikinci ana kısımda bahsedilen olgu konstrüktivizmi tezi dışındaki gerekçelendirme konstrüktivizmi (*constructivism about justification*) ve rasyonel açıklamaya dair konstrüktivizm (*constructivism about rational explanation*) gibi tezler üzerinden muhtelif şekillerde savunmaya çalışmaktadır. Ve haliyle belirli kaba olguları ve bu yönüyle genel bir “dünya/gerçeklik hamurunu” kabul etmekte sorun görmeyebilir. Dolayısıyla olgusal argümanı türü argümanların realizm ve anti-realizm/konstrüktivizm tartışmaları çerçevesinde nihai olarak ne ifade ettiği ve somut olarak ne tür kazanımları olduğu tebellür ettirmesi gerekir. Bundan dolayı esas itibarıyla güçlü ve tutarlı bir realizm her tür konstrüktivist ve anti-realist meydan okumaya karşı mutlaka güçlü bir ontolojik realist tezle beraber – çağdaş epistemoloji ve bilim felsefesindeki tartışmaları dikkate alan – güçlü epistemolojik realist bir tez de ortaya koyabilmesi gerekir.

“İki tür felsefe arasında karar vermemiz lazım: Gerçeklik ve konstrüksiyonun birbirine zıt veya konstrüksiyon ve gerçekleştirmenin eşanlamı olduğu (bir felsefe).”¹⁰⁶

Bruno Latour

¹⁰⁶ [W]ir müssen uns zwischen zwei Philosophien entscheiden: zwischen einer, in der Konstruktion und Realität Gegensätze sind, und einer anderen, in der Konstruktion und Realisierung Synonyme sind. Bruno Latour eserin önsözünde: Isabelle Stengers, *Spekulativer Konstruktivismus* (Berlin: Merve, 2008), 22.

Kaynakça

- Alan, S. ve J. Bricmont. *Fashionable nonsense: Postmodern intellectuals' abuse of science*. Picador Press, 1998.
- Asche, A. "Introduction: Beyond pedestals" in *Beyond pedestals*. Temple University Press, 1988.
- Barnes, B., D. Bloor ve J. Henry. *Scientific knowledge: A sociological analysis*. University of Chicago Press, 1996.
- Bahçi, İ. *Çağdaş felsefede yeni realizm tartışmaları: Markus Gabriel'in anlam alanları ontolojisi*. Ketebe Yayınları, 2021.
- Berger, P. L. ve T. Luckmann. *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Penguin, 1991.
- Bloor, D. *Knowledge and social imagery*. University of Chicago Press, 1991.
- Brock, M. (Ed.). *Realism and anti-realism*. McGill-Queen's University Press, 2007.
- Burr, V. *An introduction to social constructivism*. Routledge, 2006.
- Dewar, A. M. "The social construction of gender in a physical education programme." Doktora Tezi, University of British Columbia, 1986.
- Eder, K. *The social construction of nature*. Sage, 1996.
- Emery, G. N. *Facts of life: The social construction of vital statistics*. McGill-Queen's University Press, 1993.
- Foerster, H. von ve E. von Glasersfeld. *Key works in radical constructivism*. Sense Publishers, 2009.
- Gabriel, M. *Die Erkenntnis der Welt: Eine Einführung in die Erkenntnistheorie*. Verlag Karl Alber, 2013.
- Gabriel, M. *Ich ist nicht Gehirn – Philosophie des Geistes für das 21. Jahrhundert*. Ullstein Verlag, 2015.
- Gabriel, M. *Warum es die Welt nicht gibt*. Ullstein, 2015.
- Gabriel, M. "Neutraler Realismus" in *Neutraler Realismus*, Editör: T. Buchheim, 15-21. Verlag Karl Alber, 2016.
- Gabriel, M. *Sinn der Religion*. In *Geschichte und Gott: XV. Kongress für Theologie*. Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie, 2016.
- Gabriel, M. *Sinn und Existenz: Eine realistische Ontologie*. Suhrkamp, 2016.
- Gabriel, M. *Der Sinn des Denkens*. Ullstein, 2018.
- Gabriel, M. "Metaphysik oder Ontologie?," *Perspektiven der Philosophie* 42, (2016): 87-89.
- Golan, D. *Inventing Shaka: Using history in the construction of Zulu nationalism*. Westview Press, 1994.
- Goodman, N. *Ways of worldmaking*. Hackett, 1978.
- Goodman, N. "Notes on the well-made world" in *Starmaking: Realism, anti-realism, and irrealism*, Editör: P. McCormick, 99-108. MIT Press, 1996.
- Hacking, I. *The social construction of what?* Harvard University Press, 1999.
- Harré, R. *The social construction of emotions*. Blackwell, 1986.
- Kinsman, G. W. *The social construction of homosexual culture*. University of Toronto, 1983.
- Kyria, M. (Ed.). *Metaepistemology: Realism and anti-realism*. Palgrave Macmillan, 2018.
- Latour, B. *Laboratory life: The social construction of scientific facts*. Sage, 1979.
- Latour, B. "Ramses II est-il mort de la tuberculose?," *La Recherche* 307, (1998): 84-85.
- Lorber, J. *Gender and the social construction of illness*. Sage, 1991.
- Luke, C. *Constructing the child viewer: A history of the American discourse on television and children*. Praeger, 1990.
- MacKenzie, D. *Statistics in Britain 1865-1930: The social construction of scientific knowledge*. Edinburgh University Press, 1981.

- Mallon, R. "Naturalistic approaches to social construction," in *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Spring 2019 ed.).
- Maturana, H. R. *Biology of cognition*. University of Illinois, 1970.
- Maturana, H. R. *Biologie der Realität*. Suhrkamp, 2000.
- Maturana, H. R. ve F. J. Varela. *The tree of knowledge: The biological roots of human understanding*. Shambhala, 1992.
- McHale, B. *Constructing postmodernism*. Routledge, 1992.
- Meillassoux, Q. *After finitude: An essay on the necessity of contingency*. Continuum, 2008.
- Moussa, H. "The social construction of women refugees: A journey of discontinuities and continuities." Doktora Tezi, University of Toronto, 1992.
- Nagel, T. *The last word*. Oxford University Press, 1997.
- Pörksen, B. *The certainty of uncertainty: Dialogues introducing constructivism*. Andrews UK, 2004.
- Pörksen, B. (Ed.). *Schlüsselwerke des Konstruktivismus*. Springer, 2015.
- Putnam, H. *The threefold cord: Mind, body, and world*. Columbia University Press, 1999.
- Putnam, H. *Realism with a human face*. Harvard University Press, 1990.
- Quine, W. V. *Naturalized epistemology*. Oxford University Press, 2000.
- Rorty, R. *Truth and progress* (Philosophical papers, Vol. 3). Cambridge University Press, 1998.
- Rorty, R. *Philosophy and social hope*. Penguin, 1999.
- Searle, J. *The construction of social reality*. Penguin, 1996.
- Sider, T. "Ontological realism" in *Metametaphysics*, Editörler: D. Chalmers, D. Manley ve R. Wassermann, 384-423. Oxford University Press, 2009.
- Sider, T. *Writing the book of the world*. Oxford University Press, 2011.
- Sokal, A. ve J. Bricmont. *Fashionable nonsense: Postmodern intellectuals' abuse of science*. Picador Press, 1998.
- Schmidt, S. J. "Sprache, Kultur und Wirklichkeitskonstruktion" in *Die Wirklichkeit des Konstruktivismus: Zur Auseinandersetzung um ein neues Paradigma*, Editör: H. R. Fischer, 112-132. Carl-Auer-Systeme, 1995.
- Schantz, R. ve M. Seidel. (Eds.). *The problem of relativism in the sociology of (scientific) knowledge*. Ontos, 2012.
- Stengers, I. *Spekulativer Konstruktivismus*. Merve Verlag, 2008.
- Woodmansee, M. *The construction of authorship: Textual appropriation in law and literature*. Duke University Press, 1994.